

DOKUMENTACE HISTORICKÝCH SKALNÍCH RYTIN V LABSKÝCH PÍSKOVČÍCH V LETECH 2001 – 2002

(předběžná zpráva)

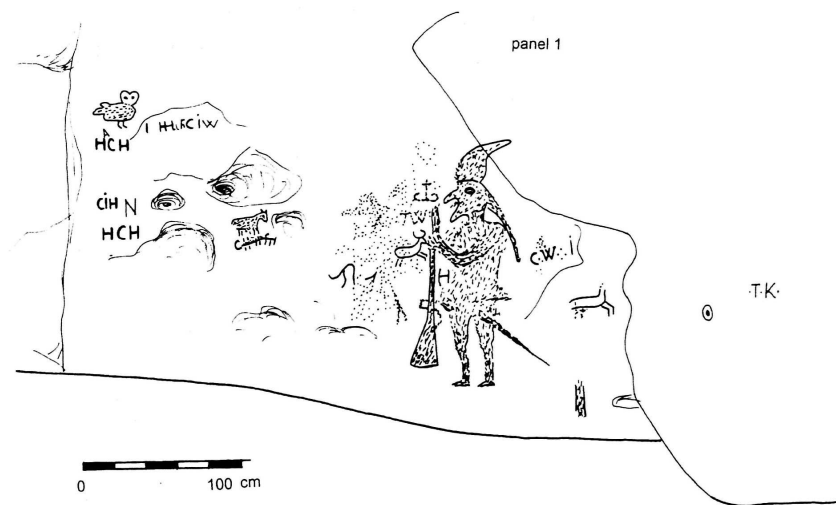
Vladimír Peša – Petr Jenč

Projekt dokumentace historických skalních rytin pokračoval v okolí Jetřichovic v roce 2001 a 2002 druhou a třetí etapou výzkumu (srov. Jenč – Pátková – Peša 2001). Odbornou garanci zajišťovalo opět pracoviště archeologie a speleoantropologie Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě a doc. Hana Pátková za Univerzitu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, výzkumu se zúčastnili studenti UJEP, Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, středních škol v Mimoně, Praze aj.¹ Prospekce se v roce 2001 zaměřila na dokončení intravilánu Jetřichovic, na prozkoumání jihozápadní části extravilánu obce (sektor 6) a zahájen byl průzkum sektoru 4 severně od vsi, kde byla zdokumentována významná lokalita, podle rytin nazvaná převis Válečníků. V roce 2002 byl dokončen sektor 1 (severní okolí hradu Falkenštejn) a hlavní pozornost jsme zaměřili na členitý terén navazujícího sektoru 4 s podrobně zdokumentovanými lokalitami Mariina vyhlídka a Balzerovo ležení. Za první tři etapy výzkumu se podařilo prochodit přibližně 2,5 km², počet stanovišť s rytinami dosáhl čísla 250. Cílem tohoto příspěvku je představit několik nejvýznamnějších lokalit uplynulých dvou sezón výzkumu.

Převis Válečníků (č. 4/1)

Středně prostorný převis severní orientace je 22 m dlouhý, 3 až 5,5 m široký a s výjimkou nízké zasutěné západní části až několik metrů vysoký. Na bezejmenný převis pravděpodobně jako první upozornil V. Sojka ze Správy Národního parku České Švýcarsko. Regionálním badatelům je známý díky unikátní galerii rytin z 18. století, ale jetřichovičtí starousedlíci o něm překvapivě nevědí. Některé rytiny dokumentovala již dříve Nataša Belisová (Steinová), zůstaly však nepublikovány. Celkové zaměření a překreslení rytin jsme provedli pomocí sítě o rozměru polí 10 x 10 cm. Rytiny jsou soustředěny ve třech úsecích stěny převisu a představují celkem 5 lidských postav (tři vojáci s výzbrojí, dvě vytečkované schematizované postavy s klobouky), 4 zvířata (sova, kůň?, jelen?, čtvrté zvíře je patrně nedokončené), 2 kalvárie, IHS, letopočty (1702, 1716, 1718, 1727, 1783), iniciály a rytiny nejasného významu (obr. 1). Zasazení rytin do historického kontextu bude předmětem dalšího zpracování. Převis Válečníků sloužil v průběhu novověku také jako dehtařské pracoviště, jak dokládají archeologické nálezy (Peša – Jenč 2003).

¹ Aleš Bečvářík, Kateřina Bílková, Eva Čermáková, Marcela Hysková, Jiří Janál, Michaela Jurisová, Blanka Kruksová, Martin Moník, Ondřej Rašín, Jitka Strážková, Jan Šantora.

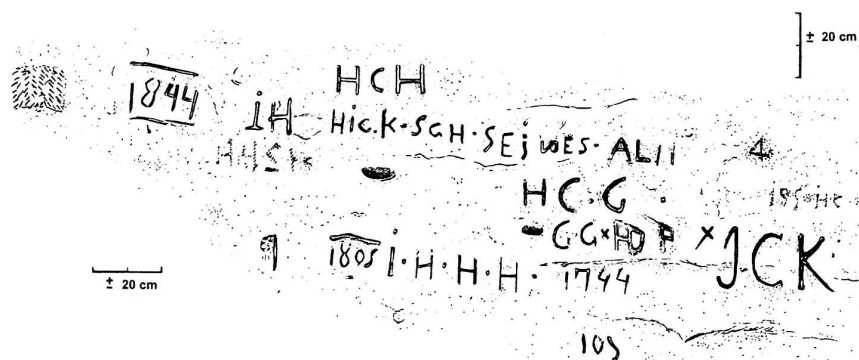
Obr. č. 1: Převis Válečníků u Jetřichovic – soubor rytin z 18. století (jeden úsek stěny převisu).

Převis U studně (č. 6/36)

Bezejmenný převis menších rozměrů (délka 10 m, maximální hloubka 2,6 m, výška ca 4 – 5 m) a severní orientace je vytvořen v prolezlivém pískovci charakteristické červenavé barvy jižně od obce. V minulosti byly sedimenty pod převisem i před ním odstraněny až o 1,5 m, jak dokládají dosud znatelné stopy na stěnách, a vzniklo tím rovné prostranství o rozměrech ca 6 x 12 m. Na stěně převisu je soubor historických rytin s letopočty 1744, 1805 a 1844, nápisem *HICK.SCH.SEI WES.AL* a různými iniciálami bez přítomnosti recentních rytin (obr. 2). Čtvercové přitesání stěny pro přiložení trámu dokládá existenci dřevěné přístavby. Rytiny se dnes nacházejí ve značné výšce (jsou dostupné jen po žebříku), a vznikly proto v době před odstraněním sedimentů. Zároveň kladou spodní hranici datování tohoto zásahu nejdříve do poloviny 19. století. Z povrchových sběrů pod převisem pocházejí archeologické nálezy, datované do vrcholného středověku a novověku (Peša – Jenč 2003).

Převis Balzerovo ležení (č. 4/14)

Mohutný převis, zvaný též Tetřevna, je položen vysoko v Jetřichovických skalách, jihovýchodně pod vrcholem Vilemininy vyhlídky (322 m), a je znám odedávna. Zmiňuje ho již F. A. Heber v souvislosti s údajným pobytem skupiny švédských jezdců za třicetileté války (1843, 221). Převis podrobně popisuje ve svém průvodci F. Náhlík, který uvádí zdejší dva vytesané nápisy a jeho jméno odvozuje od tetřevů a nikoliv podle jména údajného vůdce sedláků Balzera, jak traduje pověst (Náhlík 1864).

Obr. č. 2: Převís U studně u Jetřichovic – soubor rytin z 18. století.

Obloukovitě rozevřený převís je kolem 40 m dlouhý a ve střední části 4 – 7 m hluboký. Jižní, 2 m hluboký úsek stoupá podél schodů turistické cesty, východní úsek je zhruba 2 m vysokou a 2 – 2,5 m širokou skalní římsou rozdělen do dvou výškových úrovní. Z písčitého rovného dna střední části převisu vystupuje několik pískovcových bloků, z nichž tři jsou otesány na lavice. Severovýchodní kout je přitesán na sklípek, související původně se stánkem na občerstvení, který zde existoval přinejmenším od poloviny 19. století (Náhlík 1864) až do druhé světové války (informace p. Arnošta Kny z Jetřichovic v létě 2002). Podle dobové pohlednice byly pod převísem rozmístěny dřevěné stoly s lavicemi a před sklípkem se nacházel výčep.

Na stěnách převisu se nachází mnoho historických rytin, dokládajících návštěvnost tohoto místa od 17. století. Do stěny západně od sklípku ve výšce 190 – 210 cm nad zemí je vytesán nejstarší známý nápis, dochovaný ve volné krajině, který připomíná, že pod převísem LP 1632 na den sv. Jana tábořilo pravděpodobně pět návštěvníků:

ANNO . 1632 . AM . TAGE . S .
IOHANNIS . SEIND . DA . GE . LE
GEN . GMV . MV . IF . GAN . SW :

Nápis byl v minulosti obnoven černou barvou, přičemž byla sjednocena výška písmen i způsob jejich psaní, tak jak odpovídá zvyklostem 20. století. Největších úprav doznala písmena S, letopočet a změněno bylo I v J ve slově Johannis. Vzhledem k tmavému povrchu stěny a špatné znatelnosti většiny rytin byla textová plocha pravděpodobně přibroušena, aby vynikl světlý nezoxidovaný pískovec, tím však téměř úplně zanikly poslední tři iniciály dolního řádku nápisu.

Druhý nápis vznikl při příležitosti jedné z lesnických exkurzí, jejichž cílem bylo blíže poznat úspěšně se rozvíjející lesní hospodářství na českokamenickém panství Kinských. Exkurze se uskutečnila 15. září 1856 a připomíná ji staroněmecké pořekadlo:

Wer ist Meister ?	Der was erkann !	Kdo je mistr?	Ten co vymýšlí!
Wer ist Gesell ?	Der was kann !	Kdo je tovaryš?	Ten co umí!
Wer ist Lehrbursch ?	Jedermann !	Kdo je učedník?	Každý!

Text ve vysekaném poli (95 x 157 cm) je na tmavé stěně, zarůstající mechy a lišejníky, obtížně čitelný a jeho spodní část je navíc místy poškozena až do nečitelnosti. Událost připomíná opodál nově vsazená pískovcová deska s reliéfem tetřeva a nápisem: *Ve stopách exkurze z r. 1856 se dne 4. 6. 1998 vydala Česká lesnická společnost.* (obr. 3)

Z dalších starších rytin se nám podařilo identifikovat pouze J L W. n 1879 a v sousedství zbytek dalšího nápisu černou barvou; nacházejí se na stěně pod okrajem římsy u sklípku. Na balvanu na římsě je drobně vyrytý znak kříže se spodním obloukovým ramenem nejistěho stáří, rozhodně však ne recentního původu. Větší počet rytin se hlásí do období první republiky. Absence rytin zejména 19. století je vzhledem k návštěvnosti místa zajímavá, snad návštěvníky odrazoval tmavý hrubý povrch skály a raději se zapisovali do pamětní knihy, která se tam přinejmenším v polovině 19. století nacházela (Náhlík 1864).

Hraniční znaky (sektor 4)

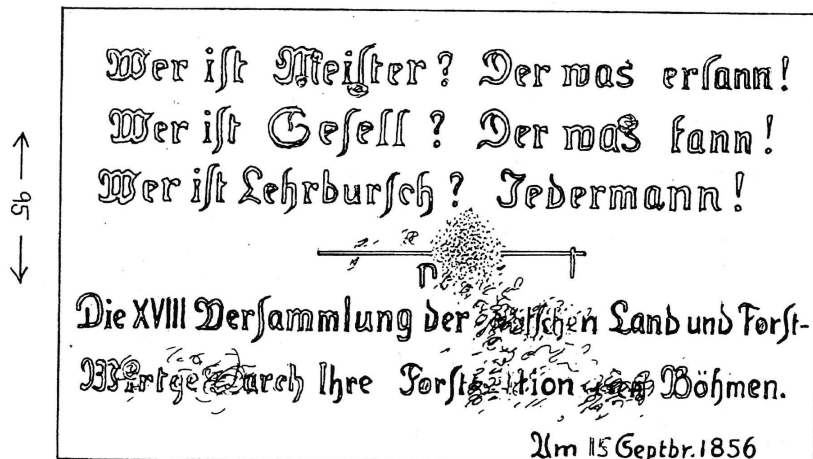
Početnou dokumentovanou skupinu rytin představují hraniční znaky v podobě křížů různých typů. Jsou to:

- na skále umístěné jednoduché rovnoramenné kříže;
- na skále umístěné náročněji provedené (hluboce tesané) maltézské kříže s doprovodným pořadovým číslem, výjimečně i s letopočtem, často bývají zvýrazněné barvou;
- maltézské křížky na temeni hraničních patníků (na širší svislé straně mívají hraniční kameny obvykle pořadové číslo, někdy letopočet, anebo obojí).

V některých případech však není zcela zřejmé, zda jednoduché řecké kříže skutečně souvisejí s vymezením hranic. Hraniční znaky doplňují také patníky bez vyrytých znaků, zasazené v prostoru mimo dosah skal. V sektoru 4 jsme sledovali hranici vytyčenou maltézskými kříži a kamennými patníky v délce 350 m.

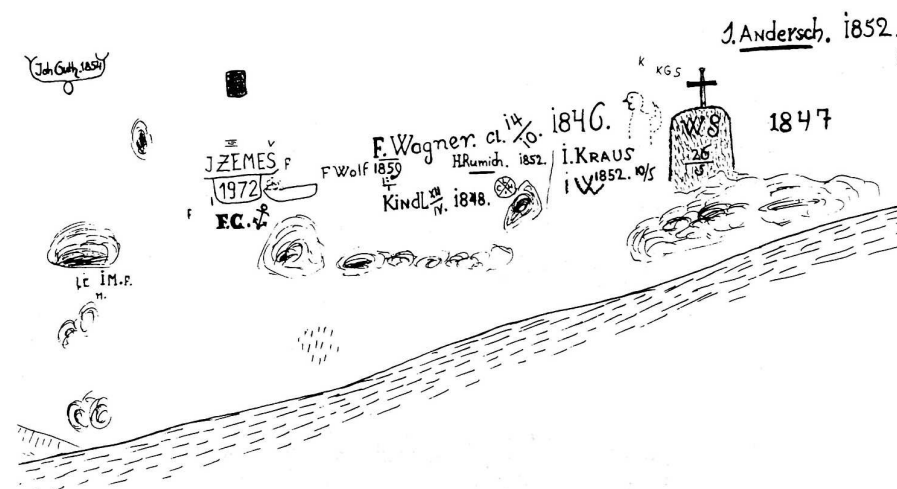
Lokalita č. 4/2 a 5/3

Soubor rytin č. 4/2 se nachází na stěnách skalního ostrohu, který v minulosti sloužil jako jedna z vyhlídek na Jetřichovice a hřeben skal s Mariinou a Vilemíninou vyhlídkou. V nároží skály je vytesán výklenek a také trámové kapsy ve skalní stěně svědčí, že tam stály dřevěné objekty. Na hladké severní stěně (č. 4/2b) převažují rytiny ze 40. – 50. let 19. století: *Job*

← 157 →

Obr. č. 3: Převís Balzerovo ležení pod Vilemíninou vyhládkou - nápisy z roku 1632 (stav před a po renovaci) a z roku 1856.

Obr. č. 4: Lokalita č. 4/2 severně od Jetřichovic – soubor rytin z poloviny 19. století.

Guth. 1854, F. Wolf 1859, F. Wagner. a. 14/10. 1846, H. Rumich. 1852, Kindl. XII/IV. 1848, F. G. s lodní kotvou, I. Kraus 1852. 10/5, J. Andersch. 1852, 1847, K. Benesch. 1852 (obr. 4). Zajímavé je opakování některých jmen, se kterými se setkáváme i na dalších lokalitách: J. Guth 1854 se vyskytuje ve shodném provedení i na blízkém stanovišti č. 5/3, kde je rovněž na hladké stěně pod vyhlídkovou skálou soubor rytin z 19. století. Na lokalitě 5/3 je i F. Wagner 1847 a F. Gaube 1858 s lodní kotvou.

Tesaná komunikace č. 3/3 (rok 2000)

Během výzkumné sezóny 2000 jsme v sektoru 3 zmapovali dosud opomíjenou lesní komunikaci, která probíhá po hřebenu z Rynartic do Jetřichovic souběžně s Pavliným údolím. Podle zjištěných rytin (letopočtů) byla nejintenzivněji využívána v 17. a 18. století, v 19. století již byla zahloblena hluboko do pískovcové skály (Jenč – Pátková – Peša 2001). Otázkou zůstávala funkce komunikace. Dno hlavní i vedlejší trasy vyplňují paralelní žlabové linie s nehlubším středovým žlabem širokým až 15 cm, které dodnes v nehlubším úseku značně znepříjemňují pěší průchod. Stěny žlabu jsou mírně kónické až kolmé a místy i 15 cm hluboké. Na rozdíl od původní úvahy o svážení dřeva (Jenč – Pátková – Peša 2001) se zdá pravděpodobnější, že žlaby ve skutečnosti představují kolejnice od trakařů. Trakař byl na Jetřichovicku běžně používán až do druhé světové války, měl délku 2,5 až 3 m a byl poměrně lehký. Při jízdě s kopce se brzdilo nohama trakaře, a pokud to nestačilo, kolo se ještě zablokovalo klackem. Třením dřevěných noh a zablokovaného kola snadno vznikaly v měkkém pískovci kolejnice, které svými rozměry odpovídají zjištěné situaci. Navíc komunikace mezi Rynarticemi a Jetřichovicemi odpovídá tzv. plátenické cestě, která byla využívána

určitě již ve druhé polovině 19. století, kdy byla v Pavlinině údolí postavena továrna na nitě. Rynartičtí tkalci do továrny na trakařích svázeli hrubé přádlo a zpět vozili hotové plátno. Plátenictví má na českokamenickém panství Kinských tradici již od počátku 18. století (tyto cenné informace poskytl v srpnu 2002 starousedlík pan Arnošt Kny z Jetřichovic čp. 70, za což mu srdečně děkujeme; k textilní výrobě Slavičková 2002, 163 ad.). Jasně však zatím není, jakému účelu komunikace sloužila ve svém počátku – tedy v 17. století, kdy byla podstatně širší a spíše využívána jako běžná vozová cesta. Po „plátenické“ etapě (po druhé světové válce) cesta pravděpodobně změnila svou funkci a alespoň v 50. letech sloužila jako svážnice dřeva, jak dokládají vzpomínky paní Olgy Sykáčkové z Vlastivědného muzea v České Lípě (informace z r. 2002). Klády se z Rynartic tahaly až k počátku hlubokého úvozu, odkud již setrvačností sjížděly na spodní rovný úsek, z něho byly poté spouštěny do Pavlinina údolí. Po nástupu těžké lesní techniky cesta přestala být hospodářsky využívána.

Poděkování

Za zajištění podmínek pro průběh výzkumu děkujeme ředitelům Národního parku České Švýcarsko Ing. Zdeňku Patzeltovi a CHKO Labské pískovce Ing. Werneru Hentschelovi.

Literatura

- HEBER, F. A. 1843: Böhmens Burgen, Vesten und Burgschlösser I. Praha.
JENČ, P. – PÁTKOVÁ, H. - PEŠA, V. 2001: Historické skalní rytiny v Labských pískovcích. *Porta Bohemica* 1, 149 - 166. Litoměřice.
NÁHLÍK, F. 1864: Führer durch die Böhmische Schweiz. *Česká Kamenice*.
PEŠA, V. - JENČ, P. 2003: Pravěké, středověké a novověké lokality Českého Švýcarska I. (v tisku)
SLAVÍČKOVÁ, H. 2002: Dvě století zásadních přeměn společnosti, in: *Kolektiv autorů: Česká Kamenice*, 153 - 242. Studio REMA: Česká Lípa.